

ДИСКУСІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 342.1:338.45.003.5

І.В. КРЕМЕНОВСЬКА, О.А. СВЯТОГОР

ВИЗНАЧЕННЯ РЕАЛЬНОЇ ВАРТОСТІ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

***Анотація.** У статті аргументовано недоцільність запровадження «зелених» тарифів на електричну енергію, що виробляється шляхом перетворення енергії Сонця. Показано наявність корупційної складової у системі виробництва електричної енергії та виявлено причини виникнення дисбалансу на енергоринку України. За результатами розрахунків реальної вартості «зеленої» електроенергії обґрунтовано, що покриття збитків і витрат на виробництво електроенергії з альтернативних джерел відбувається за рахунок пересічних споживачів – населення.*

***Ключові слова:** електрична енергія, енергоринок, тарифоутворення, альтернативні джерела електроенергії, «зелені» тарифи.*

Вступ

Згідно з нормами Закону України «Про електроенергетику» електроенергія є товаром, який призначений для купівлі-продажу на ринкових умовах. З огляду на це, використовувану електроенергію має бути компенсовано та оплачено споживачем, виходячи з її реальної вартості.

Разом з тим, електроенергія є вельми специфічним товаром (продукцією), що характеризується збігом моменту споживання і моменту виробництва: іншими словами, електроенергія має ознаки не лише товару, але і послуги, оскільки послуга також споживається одночасно з її наданням.

Електроенергію, що вироблено у промислових масштабах, на відміну від класичного товару, неможливо покласти на склад, зберегти, вивезти в ємності тощо. Специфічність електроенергії як товару (послуги) пов'язана з особливостями її виробництва, постачання, ціноутворення, порядку розрахунків за її придбання.

Брак наукових публікацій з цієї проблематики спричиняє фрагментарність уявлення про дійсну вартість «зеленої» електроенергії, хибне сприйняття її як «дармової», а також стає підґрунтям для маніпуляцій суспільною свідомістю з боку авторів деяких законопроектів у галузі тарифного регулювання, що вводять споживачів в оману.

Наразі вченими робилися лише поодинокі спроби дослідити пов'язані із цим питання, що дістало свого висвітлення у працях Б.В. Дерев'янка, Г.Д. Джумагельдієвої, О.А. Ашуркова та інших науковців. За підсумками вивчення правового регулювання та перспектив розвитку альтернативної енергетики в Україні Д.П. Богатчук висновує про недоцільність зниження «зеленого» тарифу на даному етапі, зважаючи на неурівноваженість відповідним зменшенням ризиків у цій сфері та з огляду на вірогідне істотне падіння її інвестиційної привабливості [1, с. 95]. Окремі пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює платіжно-розрахункові відносини у сфері житлово-комунального господарства було викладено у дослідженні Р.А. Джабраїлова [2, с. 95 – 97]. Нами, зокрема у попередніх публікаціях, було порушено питання стосовно оцінки можливостей створення в Україні єдиних розрахункових центрів для оплати житлово-комунальних послуг [3, с. 160 – 163] та спростовано поширену нині думку про тарифну «простоту» [4, с. 92 – 94]. З огляду на це, метою даного дослідження є подальше обґрунтування пропозицій щодо визначення (математичного розрахунку) дійсної вартості такого специфічного товару, як «зелена» електроенергія.

1. Електроенергія як товар: особливості виробництва і споживання

Електроенергія – це найбільший винахід людства, без якого неможливо уявити сучасну цивілізацію. З одного боку, цей товар (послуга) не є життєво необхідним фактором, як їжа, питво, житло, але, з іншого боку, сучасна людина без електроенергії не зможе вижити і приречена на деградацію, а людство – на загибель і вимирання.

Настільки специфічний характер електроенергії, її «амбівалентне» значення (нікчемність – значущість), а в деяких випадках – майже релігійна загадковість, незбагненність для розуміння незміцнілими умами традиційно стають причинами фатальних прорахунків і помилок у питаннях тарифоутворення, а також розподілу цього блага.

Найбільш актуальним і одночасно найбільш складним при цьому залишається запитання про те, скільки коштує електроенергія в Україні. Відповідь на нього проста: вартість електроенергії різниться залежно від того, хто «запитує», тобто є споживачем.

Для нації, народу, держави – її ціна є непідйомною та штучно завищеною. Для населення (кінцевих споживачів), яке споживає електроенергію в побуті по лічильнику і при цьому споживання не перевищує 100 кВт·год на місяць на один лічильник (за яким стоїть хоч одна людина, хоч полк або табір) електроенергія коштує 36,6 копійок за кВт·год (без ПДВ – 30,5 копійок). Таку вартість електроенергії зафіксовано у постанові Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики (далі – НКРЕ) від 26 лютого 2015 р. № 220 «Про встановлення тарифів на електроенергію, що відпускається населенню».

При цьому для окремих (особливо «модних» і «сучасних») виробників електричної енергії, які виробляють її шляхом перетворення випромінювання Сонця на електрику, електроенергія (без ПДВ) коштує 1079,50 коп./кВт·год (постанова НКРЕ від 28 травня 2015 р. № 1637).

У своєму дослідженні, що присвячено оцінці ефективності впровадження альтернативних джерел електроенергії, І.В. Стеценко, Ю.А. Зав'ялець та

О.М. Яцько пропонують використовувати для визначення ефективності величину прибутку P від продажу сонячної електроенергії за «зеленим» тарифом:

$$P = K \times 3,50 - S \times 1 - E \times 0,63$$

де K – кількість кіловат сонячної електроенергії, проданої за «зеленим» тарифом, що складає 3,50 грн. за 1 кВт·год; S – кількість кіловат спожитої сонячної енергії вартістю 1 грн. за 1 кВт·год; E – кількість кіловат спожитої електроенергії з електромережі за тарифом 0,63 грн. за 1 кВт·год. [5, с. 135 – 136].

Наведений вище підхід вбачається дискусійним, оскільки не є зрозумілим, на якій підставі його авторами запропоновано брати до розрахунку вартість електроенергії, що становить 1 грн. за кВт·год.

Законодавством визначено, що кожен споживач має право і можливість встановити обладнання для генерування «сонячної» електроенергії, а її надлишки продавати енергопостачальній компанії. Водночас, для створення виробничої схеми необхідно виконати низку формальностей, але всі ці витрати часу і коштів є такими, що успішно компенсуються: тут варто звернути увагу на те, наскільки вражаючою є різниця у вартості електроенергії – майже в сорок разів (30 копійок проти 10,8 гривень).

Таким чином, споживачі (покупці) сплачують у сорок разів менше, ніж товар коштує на момент виробництва. З огляду на це, постає цілком логічне запитання про те, чи є описаний стан справ можливим на практиці. На перший погляд, може здаватися неймовірним і незбагненим те, як можна торгувати собі у збиток, але при цьому мати надприбутки. Для того щоби відповісти на ці запитання, слід, перш за все, визначити, хто саме покриває всю цю глобальну різницю, а головне – навіщо, з яким наміром, для чого і заради чого, за якими економічними показниками та на яких ідеологічних засадах.

Безумовно, порядок ціноутворення (тарифоутворення) у сфері електроенергетики має власні, притаманні лише йому особливості. У більшості випадків ці особливості виявляються цілком зрозумілими та з'ясовними. Однак усі ми, хто живе на пострадянському просторі, знаємо про існування однієї характерної риси функціонування економіки: якщо діє елемент державного регулювання цін, за якого регульовані ціни різняться в рази, то без зловживань ситуація існувати практично не може. З цього ж випливає і те, що за всі експерименти з цінами і тарифами тією чи іншою мірою сплачує кінцевий споживач.

Так, наприклад, вартість електроенергії у розмірі 1079,50 коп./кВт·год сплачує самотня бабуся, яка помиляється та наївно вважає, що сплачує всього лише 30 коп./кВт·год. І жодного парадоксу тут немає: створена вітчизняним олігархатом система ціноутворення і розрахунків у сфері електроенергетики дозволяє під красивими, псевдосоціальними гаслами обдурювати споживачів, роблячи бідних ще біднішими.

Цьому сприяє катастрофічно низька правова культура населення, що посилена, з одного боку, браком фахових знань у більшості чиновників, а з іншого – холоднокровним розрахунком і тотальною корумпованістю керівників галузі та службових осіб, які приймають відповідні управлінські рішення.

2. Корупційна складова

Не існує в Україні галузі більш політизованої, більш значущої, більш «грошової» та більш корупційної, ніж електроенергетика.

Промислова інфраструктура виробників електроенергії є вельми різноманітною, а тому різняться й собівартість електроенергії. Енергоресурси є дефіцитними, вони обмежені у застосуванні, та внаслідок цього у найближчому майбутньому не вбачається можливим досягнути повного заміщення або домінування одного ресурсу (одного способу виробництва) над іншими.

Вірогідно, так склалося історично, бо електроенергетика як галузь промисловості виникла всього лише близько ста років тому. Протягом цього часу було переглянуто десятки концепцій енерговиробництва, винайдено та запроваджено нові технології (наприклад, атомна електроенергетика), але разом з тим залишилися і старі – «класичні» виробничі структури (електроенергія з вугілля).

Капітальний характер галузі та її орієнтування на значну інтегрованість до інфраструктури не дозволяють легко і швидко відмовитися від одних технологічних ліній «старого» виробництва й перейти на інші.

Неможливо (не є економічно виправданим), а значить, недоцільно зупинити, зокрема теплові станції, які виробляють електроенергію з вугілля (виключно заради таких свого часу було побудовано цілі міста й навіть утворено регіони, а також налагоджено виробництво копалин, логістику, задіяно трудові резерви), і перейти на атомну енергетику за рік-два (навіть десятиліття), оскільки це потребує капітальних вкладень транснаціонального масштабу. Так само неможливо на сучасному рівні розвитку технологій «обнулити» тих же атомників і налагодити виробництво «зеленої» електроенергії.

З урахуванням цього, економіка будь-якої держави є приреченою на залежність від енергетики, а управління економікою має враховувати поліструктурний характер ринку. За таких умов, м'яко кажучи, не вбачається економічно доцільним усіяко підносити «зелені» тарифи й надавати їм переваги.

3. Розрахунки вартості електроенергії, що відпускається за «зеленим» тарифом

Електроенергія продається виробником за ціною більш ніж за 1079,50 коп./кВт·год, а купується споживачем за 30 коп. за цей саме обсяг товару. Продає електроенергію за подібною ціною «сонячний» споживач, який використовує «зелений» тариф (своєрідна екологічна «мода»). Тим, хто купує електричну енергію за ціною 30 коп./кВт·год, є звичайний пересічний споживач. При цьому такий споживач не знає і не може знати, яку електроенергію він придбав – звичайну або «сонячну» (природним чином у мережі електроенергія знеособлюється, змішується).

Однак, уявімо собі своєрідну умовну «темну смугу» (закриту територію), доступ на яку для нас закрито. На «темній території» знаходиться якась особа, яка виробляє електроенергію шляхом використання сонячних батарей і має право отримувати 1079,50 коп./кВт·год. З цієї території на «велику землю» йде кабель, на якому стоїть прилад обліку і показує, що по кабелю

здійснена поставка (умовно) 100 кВт електроенергії (для спрощення розуміння, так само, достатньо уявити електроенергію у вигляді звичайної води, що тече по трубах). Виробник має право вимагати від держави (енергоринку) за вироблену електроенергію таку суму коштів (грн.):

$$10,80 \times 100 = 1080$$

Слід взяти до уваги й те, що такий само обсяг електричної енергії (100 кВт) з іншого боку «темної зони» надійшов і був урахований побутовим лічильником для пересічних споживачів, які зобов'язані сплачувати по 30 (з невеликим) коп./кВт·год:

$$0,30 \times 100 = 30$$

Разом сума 30 грн. становить розмір коштів, які сплатив користувач.

Тепер уявімо, що кабель на вході до «темної зони» і на виході з «темної зони» є монолітним, цілісним і безперервним. Іншими словами, це одна і та само електроенергія, однак вона пройшла крізь різні лічильники за різними тарифами. Йдеться про тарифи, котрі було розроблено і впроваджено під екологічними гаслами та деклараціями про гарантування соціальної справедливості. Споживач і виробник – це одна й та саме особа, якщо додатково не брати до уваги невеликий ланцюжок інших осіб, які є підставними та афілійованими між собою злочинною змовою. На «прогоні» тільки 100 кВт електроенергії «зароблено» все, що заявлено для отримання з енергоринку. «Копійчані» витрати за купівлю при цьому до розрахунку можна не брати.

Як бачимо, цей вид бізнесу характеризується надвисокою рентабельністю: фактично кошти надходять від «дармового» Сонця чи просто з повітря. По суті, за такого стану справ величезні обсяги коштів одночасно вилучаються (унаслідок їх викрадення) у нації, держави, суспільства.

При цьому варто нагадати про те, що Закон України «Про електроенергетику» забороняє робити взаємозаліки, тобто припиняти однорідні зобов'язання шляхом заліку взаємних однорідних вимог за придбану електроенергію.

Ситуація, за якої, наприклад, виробник справив 100 кВт·год електроенергії (продав її енергокомпанії) і спожив стільки ж (купив у енергокомпанії) не є можливою: це пов'язано з відсутністю правових підстав для зарахування обсягів, а для оплати необхідно відобразити і виконувати обидві угоди. Крім того, у випадку нульового виробництва (на виході, за певний проміжок часу) такого роду суб'єкт правовідносин завжди буде здійснювати такий своєрідний «дерибан» грошей, не виробивши нічого.

Наведений нами приклад може виглядати перебільшенням, але така ситуація не позбавлена реалістичності. Система енергопостачання є складною та заплутаною, вона поєднує десятки магістралей, кабелів, проводів, перемичок, підстанцій, трансформаторів. Технічно не становитиме труднощів створити саме таку «технічну» конструктивну схему прогонки одного і того ж обсягу електроенергії у межах навіть невеликого селища, забезпеченого сонячними батареями, що нібито виробляють електроенергію і віддають її в «загальний казан» енергоринку, попередньо взявши її з цього самого «загального казана» енергоринку.

Запропоновану схему можна умовно назвати «малим колом» обігу «сонячної» електроенергії, де гроші вилучаються дуже просто навіть з погляду технології. Разом з тим, існує ще й «велике коло», під яким ми пропонуємо розуміти оперування промисловими обсягами електроенергії «зеленого» походження – в такому випадку суми коштів будуть у сотні й тисячі разів більшими, хоча вони вилучатимуться з ринку за такою ж самою ідеологією і в аналогічній спосіб.

Природно, що подібна ситуація не могла виникнути і стійко існувати без корупційної складової. Представники політичних кіл висловлюють заклики до боротьби з корупцією, яка в даних умовах є лише «верхівкою айсбергу», однак далі практично нічого не робиться для усунення економічних основ корупції. Навіть якщо мають місце поодинокі спроби обмежити «зелений тариф», то в силу масштабного лобіювання та емоційних криків про екологію та «зелене» (що часто походять від нерозуміння проблеми і обумовлені відсутністю чіткого методологічного підходу) ці спроби не мають успіху.

«Зелені» тарифи (що насправді такими не є) продовжують висмоктувати гроші з загальнодержавного енергоринку.

Доцільно розглянути «зелену філософію» з її підґрунтям. Прийнято вважати, що «зелену електроенергію» необхідно підтримувати, тобто створювати їй штучні преференції, і всіляко утискати конкурентів. Разом з цим, законодавство всіх країн світу визнає найбільшою шкодою для будь-якої економіки саме монополізм і преференції в будь-яких їх видах і проявах. Десятками ухвалюються нормативно-правові акти (в Україні можна нарахувати чимало відповідних законів, які спрямовані на обмеження монополізму і, як наслідок – недобросовісної конкуренції), результати досліджень у галузі економічних і юридичних наук об'єктивно репрезентують висновки про шкоду від монополій, незалежно від їх характеру, проте головну мету, – підтримати розвиток «зелених» технологій в Україні, – досягнуто не було. На практиці все відбувається навпаки. Причина в тому, що для споживача-виробника на «зеленому тарифі» немає сенсу вигадувати щось інноваційне та економічно корисне, якщо він і так отримає свої надприбутки, просто прогнавши по лічильнику (відобразивши в обліку) один і той само обсяг електроенергії.

Вся історія цивілізації показує, що розвиток нових технологій відбувався не завдяки штучній підтримці суспільства і держави чи встановленню монопольного становища, а всупереч їм або принаймні без їхньої участі. Від колеса до електричної лампочки, від винаходу телевізора до розробки електромобілів – усе було здійснено на ентузіазмі, праці, вірі в результати, на основі використання передових наукових розробок. Більше того, провідний виробник електромобілів взагалі пішов від монополізму і відкрив свої патенти всім бажаючим, усунувшись від стогонів за шаблоном «ми бідні, у нас позитивні виключно «зелені» ідеї, дайте нам грошей і пільг». І попри все, виробник електромобілів, перебуваючи в явно обмежених і складних умовах на ринку (його потрібно завойовувати, плюс контри нафтового лобі), зміг втілити свої ідеї і вийти на транснаціональний рівень. Візьмемо на себе сміливість припустити, що якби йому дали певні пільги та державну підтримку, то жодного електромобіля ми би не побачили. Натомість тривали би нескінченні розмови, «творчі шукання», вдавання видимості роботи і здійснення розробок, а результатом були би невдалі, але «багатообіцяючі дослідні зразки» та інші непотрібні речі, які завжди супроводжують подібні

проекти. Справжня мета цих проектів – боротьба за можливість доступу до участі у перерозподілі грошових коштів за рахунок альтернативних сусідів-виробників, які не опинилися в модному «зеленому» тренді.

Висновки

На енергоринку України виник дисбаланс. Покриття збитків і фінансування подібних витівок і бізнес-проектів здійснюється з кишень тих же споживачів і альтернативних «класичних» виробників електроенергії шляхом коригування й перенаправлення фінансових потоків у «потрібні русла». Дисбаланс, який при цьому виникає, буде закрито всілякими дотаціями, субсидіями, пільгами, преференціями, але фактично – за рахунок пересічних споживачів.

«Зелені» тарифи в Україні, в тому вигляді, в якому вони існують – глобальне економічне, соціальне, технологічне і політичне зло.

За кожне благо і кожен товар необхідно платити. І плата ця повинна бути розумною, сумірною і обґрунтованою: тільки в такому випадку вдасться досягти балансу між природними потребами суспільства, можливостями технічного прогресу і уникнути дисбалансу, що породжує корупцію – гальмо технічного прогресу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богатчук Д.П. Альтернативна енергетика в Україні: правове регулювання та перспективи / Д.П. Богатчук // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 24–25 квітня 2015 р. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. – С. 93–96.
2. Джабраїлов Р.А. Перспективи вдосконалення чинного законодавства, що регулює платіжно-розрахункові відносини у сфері житлово-комунального господарства / Р.А. Джабраїлов // Актуальні питання публічного та приватного права: тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2013 р.) / за ред. В.М. Огаренка, А.О. Монаєнко та ін. – Запоріжжя: КПУ, 2013. – С. 95–97.
3. Кременовська І.В. Оцінка можливостей створення в Україні Єдиних розрахункових центрів для оплати житлово-комунальних послуг / І.В. Кременовська // Актуальні проблеми публічного та приватного права: тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25 жовтня 2013 р.) / за ред. В.М. Огаренка, А.О. Монаєнко та ін. – Запоріжжя, КПУ, 2013. – С. 160–163.
4. Кременовская И.В. Тарифная «простота» хуже воровства / И.В. Кременовская, А.А. Святогор // Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 3–4 квітня 2015 р., м. Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський гуманітарний університет, 2015. – С. 92–94.
5. Стеценко І.В. Оцінка ефективності впровадження альтернативних джерел електроенергії / І.В. Стеценко, Ю.А. Зав'ялець, О.М. Яцько // Математичне та імітаційне моделювання систем. МОДС 2015: тези доповідей Десятої міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 22–26 червня 2015 р.) / М-во осв. і наук. України, Академія технологічних наук України, Інженерна академія України та ін. – Чернігів: ЧНТУ, 2015. – С. 134–136.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2015